

Docenten en leerlingen over doelstellingen voor lichamelijke opvoeding op school

Vakinherente en/of vakoverstijgende doelen in de lichamelijke opvoeding, that is the question' om met een bekende Engelsman te spreken. Hierover wordt verschillend gedacht en niet alleen binnen de vakwereld. In dit artikel wordt verslag gedaan van een onderzoek hiernaar en dat past mooi in het kader van dit topic.

TEKST HILDE BAX

Onderzoek naar doelstellingen voor lichamelijke opvoeding¹ op school blijft interessant en actueel. Wat zijn belangrijke doelen volgens docenten lichamelijke opvoeding (LO), hoe denken leerlingen en andere docenten op school daarover? Welke verschillen in denkbeelden bestaan er? Wat betekenen deze verschillen voor de inrichting en de vormgeving van lichamelijke opvoeding op school?

De samenleving verandert en het onderwijs ook. Vorig jaar hadden we niet kunnen vermoeden dat de scholen dicht zouden moeten vanwege het coronavirus en dat online onderwijs in zo'n stroomversnelling zou komen. Andere ontwikkelingen die momenteel spelen zijn Curriculum.nu en de komst van Integratie Kind Centra. Bij de uitvoering van dit onderzoek is aangehaakt bij de studie van tien jaar geleden *De samenleving over de kwaliteit van bewegen & sport op school*.

Taak en functie van het onderwijs en de lichamelijke opvoeding

Naast het gezin heeft het onderwijs als institutie een verantwoordelijkheid bij het opvoeden van kinderen; dat is door de 'maatschappij' bepaald. Ook ouders verwachten van docenten dat ze bijdragen aan de opvoeding van hun kinderen (Van Crombrugge, 2006).

Al sinds halverwege de negentiende eeuw is de algemene opinie dat de school jeugdigen behoort voor te bereiden op de maatschappij, opleidt voor een beroep en aandacht schenkt aan de persoonlijke ontplooiing van leerlingen.

In de 21ste eeuw geldt dat nog steeds, waarbij de nadruk op de pedagogische taak van de school, mede onder invloed van diverse maatschappelijke problemen, is toegenomen (Biesta, 2015). De lichamelijke opvoeding lijkt, meer dan andere vakken, ingezet te worden als middel om pedagogische, sociale, gezondheids- en maatschappelijke doelen te realiseren. Het vak krijgt in en rondom de school vaak een functie als doel en als middel (OCW & VWS, 2007a).

Vanaf de jaren tachtig van de 20^e eeuw, met de invoering van de kerndoelen en de eindtermen, is een groot deel van de vakwereld van mening dat lichamelijke opvoeding een leergebied is. In de lichamelijke opvoeding gaat het om ontplooi- en van persoonlijk bewegingsgedrag en om het toerusten voor de pluriforme bewegingscultuur. Dit wordt geconcretiseerd in beter leren bewegen en sporten, leren samen bewegen, bewegen leren regelen en leren over gezond en persoonlijk bewegen, samengevat als 'meervoudige deelnamebekwaamheid' (Faber, 1989, 2001; Stegeman, 2000; Bax 2010; Brouwer, Aldershof, Bax, Van Berkel, Van Dokkum, Mulder, & Nienhuis, 2011; Bax, Brouwer, Klaassen, Van der Palen, Roelofsen, Vervoorn, Weeldenburg, & De Wit, 2017). Leerlingen sporten en bewegen in verschillende contexten en leren naast de rol van beweger ook andere rollen te vervullen. In het *Beroepsprofiel Leraar Lichamelijke Opvoeding* (Bax et al., 2017) is de formulering "het vakgebied lichamelijke opvoeding heeft als doel dat leerlingen

Contact

h.h.t.bax@hva.nl

Foto

Hans Dijkhoff

Kernwoorden

docenten, leerlingen, onderzoek, doelstellingengebieden LO

¹ In dit artikel wordt lichamelijke opvoeding gebruikt als naam voor het schoolvak. Hiervoor is gekozen omdat deze naam al jaren in gebruik is door scholen, leerlingen en docenten om het leergebied te duiden. In de onderbouw van het voortgezet onderwijs en in Curriculum.nu is gekozen voor bewegen & sport als naam voor het leergebied.

beter leren bewegen vanuit een pedagogisch perspectief. Ze moeten meer(voudig) bekwaam én enthousiast worden om nu en later deel te nemen aan de beweeg- en sportcultuur" (p.11).

In het proefschrift *De samenleving over de kwaliteit van bewegen & sport op school* (Bax, 2010) werden de opinies van de landelijke overheid, vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties, inwoners van Nederland, leraren lichamelijke opvoeding over het schoolvak onderzocht. Daarvoor werden drie doelstellingengebieden onderscheiden, die in elkaars verlengde liggen.

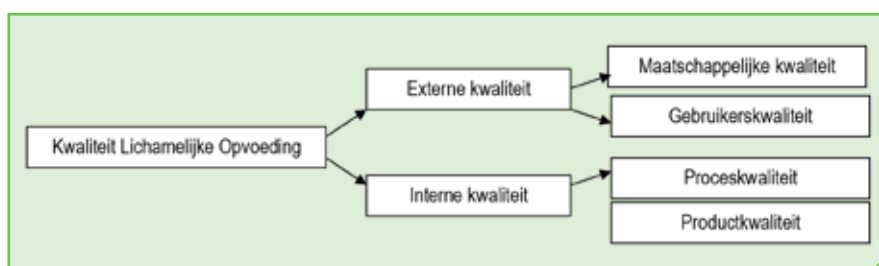
- inleiden in sport en bewegingssituaties
- bijdragen aan gezondheid en een actieve levensstijl
- bijdragen aan persoonlijke en sociale ontwikkeling.

Doelstellingen die betrekking hebben op 'inleiden in sport- en bewegingssituaties' worden aangeduid als 'vakinherente doelstellingen'. De beide andere doelstellingengebieden worden als 'vakoverstijgend' getypeerd.

Vier dimensies van kwaliteit

Net als in andere sectoren van de samenleving leeft in het onderwijs de vraag naar kwaliteitszorg. Ontwikkelingen in de samenleving maken dat ideeën over goed onderwijs in beweging zijn. Voor de omschrijving van kwaliteit wordt in dit artikel aangesloten bij Van Bottenburg, Hof en Oldenboom (1997). Zij deden, in opdracht van het ministerie van VWS, voorstellen voor de ontwikkeling van een integraal en samenhangend kwaliteitsbeleid in de sport. Kwaliteit is een meerdimensionaal begrip en bestaat uit vier dimensies (Van Bottenburg et al., 1997). De interne kwaliteit omvat het product en het proces en de externe kwaliteit de opinies van de gebruikers en de maatschappij. Lichamelijke opvoeding neemt toe in kwaliteit als het beantwoordt aan de gerechtvaardigde wensen en verwachtingen van de leerlingen (gebruikerskwaliteit) en de samenleving (maatschappelijke kwaliteit) en als het op een efficiënte en effectieve wijze (proceskwaliteit) voldoet aan de door experts neergelegde criteria, in dit geval de geldende kerndoelen en eindtermen (productkwaliteit) (Stegeman, Bax, Hoekman & Slotboom, 2007). Zie het referentiemodel.

▼
Referentiemodel
gemodificeerd naar
De Knop et al. (2003)

Doelstellingen lichamelijke opvoeding gewaardeerd met uitkomsten

Onderzoek naar doelstellingen voor lichamelijke opvoeding op school blijft belangrijk genoeg om eens in de zoveel jaren te herhalen. Samen met studenten van de ALO Amsterdam² en via de nieuwsbrief van de KVLO zijn de data in de omgeving verzameld.

Voor dit onderzoek zijn de uitkomsten van een kwalitatief onderzoek, Group Decision Room (GDR) met experts, dat deel uitmaakte van de studie *De samenleving over de kwaliteit van bewegen & sport op school*, gebruikt. De resultaten van de GDR vormden samen met de drie doelstellingengebieden de basis voor een beknopte schriftelijke vragenlijst over lichamelijke opvoeding (Bax, 2010).

Met de vragenlijst zijn drie samenhangende onderzoeksvragen beantwoord.

- Wat vinden leerlingen en docenten uit het voortgezet onderwijs belangrijke doelstellingen(gebieden) voor lichamelijke opvoeding?
- Wat zijn de waarderingen van de verschillende groepen?
- Wat zijn de uitkomsten als de resultaten van docenten lichamelijke opvoeding, andere docenten en leerlingen met elkaar worden vergeleken?

De vragenlijst start met enkele algemene vragen, daarna volgen vragen over het eigen sportgedrag en het belang van lichamelijke opvoeding. Vervolgens worden de drie doelstellingengebieden met behulp van zestien taakstellingen concreet gemaakt. Ook is er gelegenheid tot het plaatsen van opmerkingen en wordt gevraagd om de drie doelstellingengebieden, 'inleiden in sport en bewegingssituaties', 'bijdragen aan gezondheid en een actieve levensstijl' en 'bijdragen aan persoonlijke en sociale ontwikkeling', in volgorde van belangrijkheid te plaatsen. Het onderzoek leverde enorm veel resultaten. Veel te veel om te beschrijven in een artikel. Er is geprobeerd een relevante selectie te maken.

Als eerste een overzicht van de achtergrondvariabelen van de drie groepen die deelnamen aan het onderzoek.

De digitale vragenlijst is door 642 docenten lichamelijke opvoeding ingevuld waarvan 395 (62%) mannen en 247 (38%) vrouwen. Deze groep was landelijk en bestond uit docenten van diverse schooltypen. De docenten algemeen en de leerlingen zijn afkomstig van vier convenantscholen (Amstelveen College, Pascal College, Het Schoter en Vellesan College) van de ALO in Amsterdam.

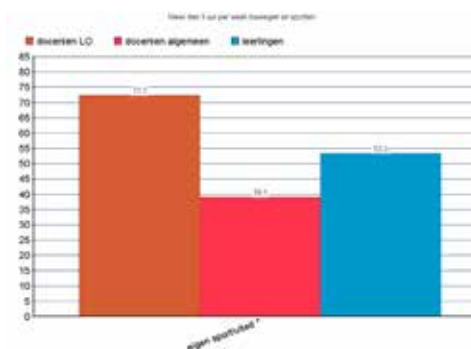
² Met dank aan de scholen en de studenten Luuk Vink, Lavinia Buyle, Fabienne Kerkhoff en Nicolle Martens van de ALO die aan het onderzoek hebben meegewerkt.

Groep	N	%	Man - Vrouw	Sportief %		(Zeer) belangrijk LO%	
				Ja	Nee	Ja	Neutraal/Nee
Docenten LO	642	40%	♂ 395 62% ♀ 247 38%	72,3%	27,7%	99,7%	2,3%
Docenten algemeen	156	10%	♂ 75 48% ♀ 81 52%	39,1%	60,9%	94,3%	5,7%
Leerlingen	801	50%	♂ 350 44% ♀ 451 56%	53,3%	46,7%	54,9%	45,1%
Totaal	1599	100	♂ 820 51% ♀ 779 49%				

▲
Tabel 1:
achtergrond-
variabelen

De vraag naar de hoeveelheid tijd, die de deelnemers naast school gemiddeld per week aan sport en bewegen (georganiseerd en/of ongeorganiseerd) besteden, werd op een vijf punts schaal ingevuld. Voor de verwerking van de resultaten zijn daarvan twee categorieën, minder of meer dan drie uur per week bewegen en sporten, gemaakt.

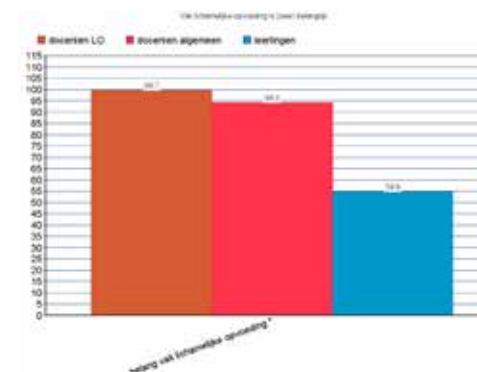
De inschatting van het eigen sportgedrag van de drie groepen is vermeld in tabel 2.

Tabel 2: meer dan drie uur per week bewegen en sporten

Van de docenten lichamelijke opvoeding is 72,3% sportief (3-5 uur per week) tot zeer sportief (meer dan 5 uur per week). Van de leerlingen is dat percentage 53,3% en van de docenten algemeen 39,1 %. Tussen de resultaten van de drie doelgroepen bestaan significante verschillen met de p waarde < 0,05. Dit is met een sterretje aangegeven.

Hoe belangrijk vinden docenten lichamelijke opvoeding hun vak op school²? Wat vinden de andere docenten en leerlingen? Welke redenen geven ze? Om de verschillende opinies van de drie groepen in kaart te brengen zijn de concrete taakstellingen en de drie doelstellingengebieden gebruikt. Ook bij deze vragen zijn de gegevens

Tabel 3: het vak lichamelijke opvoeding op school vind ik (zeer) belangrijk

uit de vijfpuntsschaal voor de overzichtelijkheid gecombineerd naar twee categorieën.

Zowel de docenten lichamelijke opvoeding als de docenten algemeen scoren heel hoog. Respectievelijk 99,7% en 94,3 % vindt lichamelijke opvoeding (zeer) belangrijk. De leerlingen zijn gematigder, maar 54,9% vindt lichamelijke opvoeding (zeer) belangrijk op school.

Tussen de resultaten van de drie doelgroepen zijn de verschillen significant. Dit is met een sterretje aangegeven.

Om de betrouwbaarheid van de taakstellingen te bepalen is de Cronbach's alpha gemeten bij de drie deelnemersgroepen voor de drie doelstellingengebieden. Over het algemeen is deze ruim voldoende tot goed te noemen.

In tabel 4 zijn de cijfers van het belang van het schoolvak en het belangrijkste doelstellingengebied volgens docenten lichamelijke opvoeding, docenten algemeen en leerlingen in percentages weergegeven. De sterretjes maken zichtbaar dat er verschillen zijn tussen de groepen.

² School wordt gebruikt als verzamelnaam voor alle typen van onderwijs.

Referenties

Bax, H., Stegeman, H., Hoekman, R. & Slotboom, M. (2007). Aspecten van de kwaliteit van lichamelijke opvoeding. *Lichamelijke Opvoeding*, 95(12), 38-41.

Bax, H. (2010). *De samenleving over de kwaliteit van bewegen & sport op school, een spiegel voor de vakwereld*. Zeist: Jan Luiting Fonds.

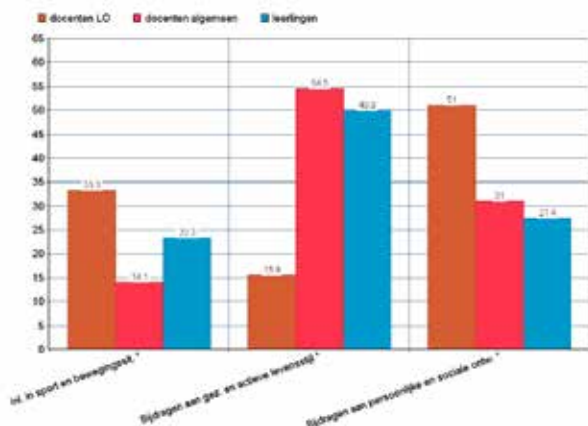
Bax, H. (2014). Lichamelijke opvoeding op school scoort. *Lichamelijke Opvoeding*, 102(6), 12-14.

Groep	N=1599	(Zeer) belangrijk LO	Inleiden in sport en bewegingssituaties = belangrijkste	Bijdragen aan gezondheid en actieve levensstijl = belangrijkste	Bijdragen aan persoonlijke en sociale ontwikkeling = belangrijkste
LO docenten landelijke steekproef	642	99,7%*	33,3%*	15,6%*	51,0%*
Docenten algemeen	156	94,3%*	14,1%*	54,5%*	31,0%*
Leerlingen	801	54,9%*	23,3%*	49,9%*	27,4%*

*p < 0,05

Tabel 4: Belang van LO en het belangrijkste doelstellingengebied volgens de drie groepen deelnemers

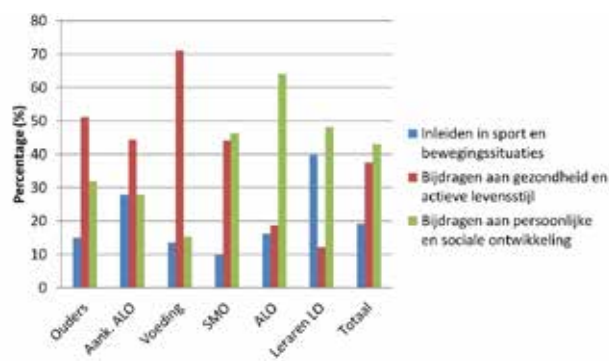
Het doelstellingengebied met de hoogste prioriteit, volgens de vertegenwoordigers van de drie groepen, is in een staafdiagram, tabel 5, weergegeven. De verschillen zijn significant.

Tabel 5: doelstellingengebied met de hoogste prioriteit volgens de drie groepen deelnemers

Docenten lichamelijke opvoeding scoren met 33,3% het doelstellingengebied 'inleiden in sport en bewegingssituaties' als hoogste. Door de docenten algemeen en de leerlingen wordt de prioriteit toegekend aan 'bijdragen aan gezondheid en een actieve levensstijl' met respectievelijk 54,5% en 49,9%.

Deze scores lijken vergelijkbaar met de resultaten uit 2014, zie tabel 6, toen diverse groepen van de Faculteit Bewegen Sport en Voeding en stagedocenten uit Amsterdam en omgeving over doelstellingen voor lichamelijke opvoeding werden bevraagd.

Tabel 6: doelstellingengebied met de hoogste prioriteit volgens groepen deelnemers van de faculteit Bewegen Sport en Voeding en stagedocenten uit Amsterdam en omgeving in 2014

Wat kunnen deze uitkomsten betekenen voor de vakwereld?

Docenten lichamelijke opvoeding vinden 'inleiden in sport en bewegingssituaties' belangrijker dan docenten van andere vakken en leerlingen. Dat geldt ook voor het gebied 'bijdragen aan persoonlijke en sociale ontwikkeling'. Zowel leerlingen als de groep docenten

algemeen hebben het doelstellingengebied 'bijdragen aan gezondheid en een actieve levensstijl' op de eerste plaats staan.

Deze uitkomsten lijken vergelijkbaar met die van het onderzoek uit 2014 dat in en rondom de Faculteit Bewegen, Sport en Voeding te Amsterdam werd uitgevoerd.

Maar wat betekenen deze uitkomsten voor inrichting en de vormgeving van lichamelijke opvoeding op school? Hoe zouden de uitkomsten van docenten algemeen en leerlingen zijn in de omgeving van de andere ALO's? Zijn de verwachtingen van de leerlingen (gebruikers) en docenten algemeen (maatschappij) gerechtvaardigd, passend en haalbaar voor een schoolvak als leergebied? Wat zeggen de cijfers? Welke beelden hebben deelnemers uit de drie groepen over bewegen en sporten? Zijn sport en bewegingsactiviteiten zelf het doel of worden ze als instrument gebruikt om 'hogere doelen' te bereiken (Tamboer & Steenbergen, 2000)? Docenten lichamelijke opvoeding maken vaak wel onderscheid tussen 'beter leren bewegen' en het doen van 'lichamelijke activiteiten' vanuit extrinsieke motieven. Maar dit doen de andere docenten en leerlingen waarschijnlijk niet.

Het is aan de vakwereld om te zorgen voor een duidelijke beeldvorming in de samenwerking over het belang en de bedoelingen van lichamelijke opvoeding op school. Te blijven communiceren met de ministeries van VWS en OCW die de lichamelijke opvoeding lijken te instrumentalisieren, waarbij de inherente doelen van het vak naar de achtergrond dreigen te gaan. De leraar lichamelijke opvoeding, zie het *Beroepsprofiel Leraar Lichamelijke Opvoeding*, "kan zijn leerlingen (1) beter leren bewegen, (2) leren samen te bewegen, (3) leren bewegen te regelen en (4) leren over bewegen. Hij heeft daarbij aandacht voor persoonlijke beweeginteresses en richt zich op het realiseren van een actieve en gezonde leefstijl." (Bax et al., 2017, p.18). Het is een uitdaging voor de vakwereld om te onderzoeken of en hoe de primaire inherente doelen op een waardevolle manier verbonden kunnen worden aan vakoverstijgende doelen. Recent zijn er enkele beleidsdocumenten ontwikkeld die hiervoor van betekenis kunnen zijn. Vanuit de vakwereld het *Leergebied bewegen & sport* in het kader van Curriculum.nu en vanuit de KVLO de *Koers 2020-2024 Goed leren bewegen, een leven lang actief!*

Op onze website vind je het artikel met alle grafieken en bijlagen zodat je op je gemak de volledige informatie tot je kunt nemen.

Hilde Baxis hogeschoolhoofddocent aan de Hogeschool van Amsterdam, Academie voor Lichamelijke Opvoeding

Bax, H., Brouwer, B., Klaassen, C., Palen, H. van der, Roelofsen, S., Vervoorn, A., Weeldenburg, G., & Wit, G. de (2017). *Beroepsprofiel Leraar Lichamelijke Opvoeding*. Zeist: Jan Luiting Fonds.

Bottenburg, M. van, Hof, Chr. van 't & Oldenboom, E. (1997). *Goed, beter, best. Naar een kwaliteitsbeleid in een pluriforme sportsector*. Amsterdam: Diöpter.

Brouwer, B., Aldershof, A., Bax, H., Berkel, M. van, Dokkum, G. van, Mulder, M.J., Nienhuis, J. (2011). *Human Movements and Sports in 2028*, Enschede: SLO.

Biesta, G. (2015). *Het prachtige risico van Onderwijs*, Culemborg, Uitgeverij Phronese.

Crombrugge, H. Van (2006). *Denken over opvoeden*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Curriculum.nu (2019). *Leergebied bewegen & sport*, opgehaald 02-01-2020, file://homedir.ad.hva.nl/baxhh/Downloads/Voorstellen-ontwikkelteam-Bewegen-Sport-1.pdf

Faber, K. (1989, 2001). *Bewegingsonderwijs op maat*. Baarn: Bekadidakt, HB-uitgevers.

KVLO(2019). *Goed leren bewegen; een leven lang actief!*, Koers KVLO 2020-2024, Zeist, KVLO.

OCW & VWS (2007). *Impuls brede scholen, sport en cultuur*. Den Haag: ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap en ministerie Volksgezondheid, Welzijn & Sport.

Stegeman, H. (2000). *Belang van bewegingsonderwijs, over legitimatie en algemene doelstellingen van het schoolvak lichamelijke opvoeding*. Zeist: Jan Luiting Fonds.

Tamboer, J. & Steenbergen, J. (2000). *Sportfilosofie*. Leende: Damon.